

УЯВЛЕННЯ БАТЬКІВ ПРО МАЙБУТНЄ ЖИТТЯ ДІТЕЙ-СТАРШОКЛАСНИКІВ

*Яремко М. Ю.
Полтава, Україна*

Науковий керівник: *Рубашка Галина Анатоліївна* – вчитель української мови та літератури ліцею № 33 Полтавської міської ради

Зміни в політичній, економічній, духовній сферах нашого суспільства спричиняють радикальні зміни в ціннісних орієнтаціях людей – батьків і дітей. Особливої гостроти сьогодні набуває вивчення змін, що відбуваються в свідомості молоді. Переоцінка цінностей, їх криза понад усе виявляються в свідомості цієї соціальної групи.

Сім'я для дитини – це перша школа відносин із людьми. В сім'ї складаються уявлення дитини про добро і зло, порядність, поважне ставлення до матеріальних і духовних цінностей. З близькими людьми в сім'ї вона переживає відчуття любові, дружби, боргу, відповідальності, справедливості.

У сім'ї дитина включається у всі життєво важливі види діяльності – інтелектуально-пізнавальну, трудову, суспільну, ціннісно-орієнтовану, художньо-мистецьку, ігрову, вільного спілкування. Саме тому більшістю дослідників сім'я розглядається як середовище, де відбувається вироблення і прийняття цінностей молодим поколінням. Батьки чинять вплив на формування ієрархії цінностей у дітей не тільки як емоційно близькі люди, але й в якості представників світу дорослих, з якими діти ідентифікуються. Крім того, ціннісні орієнтації об'єднують людей в сім'ю, створюють перспективу її розвитку, визначають шляхи виховання дітей в сім'ї.

Таким чином, можна говорити про те, що цінності сім'ї є найпотужнішим чинником для сімейної системи – як на рівні взаємодії подружжя одне з одним, так і на рівні взаємодії батьків з дітьми. Сімейне виховання має також широкий часовий діапазон дії, воно триває все життя людини. Виходячи з провідної ролі сім'ї у формуванні особистості дитини, можна припустити існування значної схожості ціннісно-сміслової сфери дітей і їх батьків.

Отже, дослідження уявлень батьків про майбутнє життя дітей – старшокласників, а особливо системи ціннісних орієнтацій молоді являє собою актуальну проблему. Від того, що буде закладено в дітей суспільством, державою і сім'єю сьогодні залежить те, якими буде їхнє майбутнє завтра.

Дитинство – період, коли закладаються фундаментальні якості особистості, що забезпечують психологічну стійкість, позитивні моральні орієнтації на людей, життєздатність і цілеспрямованість. Все це є основою майбутнього людини.

На базі Ліцею №33 Полтавської міської ради нами проведено дослідження, у якому взяли участь учні 9-10-х класів – 40 осіб.

Відповідно до мети експериментального дослідження, ми поставили перед собою такі завдання:

1. Підібрати діагностичні методики.
2. Провести діагностику.
3. Обробити отримані результати.

Експериментальна частина роботи була поділена на такі етапи:

– дослідження сутності і змісту уявлень батьків про майбутнє життя дітей-старшокласників;

– аналіз найбільш ефективних форм уявлень батьків про майбутнє життя дітей-старшокласників;

Емпіричне дослідження складалося з наступних етапів:

1. Підготовчий, теоретичний (складання програми дослідження, опрацювання літератури, підбір діагностичних методик).
2. Експериментальний (проведення дослідження, обробка та інтерпретація результатів).
3. Узагальнюючий (підбиття підсумків роботи, формулювання висновків).

У соціальному розвитку дитини домінуюче значення мають не життєві цінності, що декларуються, а ті, що реально існують у сім'ї та визначають конкретну систему вимог, які постають перед дитиною у процесі виховання. За всієї багатоманітності сімей, що живуть сьогодні в Україні, вони можуть бути умовно поділені на кілька груп, кожна з яких впливає на соціальний розвиток дитини, а саме:

1. Сім'ї, в яких побутують дружні стосунки між усіма членами. Батьки добре знають, чим цікавиться їхня дитина, поважають її, намагаються тактовно допомагати, підтримувати.

2. Сім'ї, в яких існують доброзичливі взаємини між батьками та дітьми, але батьки прагнуть повсякчасно впливати на інтереси, захоплення, уподобання дітей. Між дорослими та дітьми спостерігається певна дистанція.

3. Сім'ї, де батьки багато уваги приділяють таким питанням, як благополуччя дитини, її здоров'я та навчальна діяльність. Головна мета виховання бачиться дорослими в тому, щоб дитина успішно закінчила школу і вступила до ВНЗ, одягалась не гірше за інших. Зазвичай у таких сім'ях духовний світ дитини прихований від батьків. При цьому вони й не намагаються його пізнати. Дуже часто батьки заперечують навіть можливість існування в дитини бажань, інтересів, прагнень, котрі не відповідають їх власним.

4. Сім'ї, в яких мають місце непедагогічні дії дорослих, неповага до дитини, прискіпливе стеження за нею, недовіра, тілесні покарання. Ставлення дітей до батьків найчастіше носить недружелюбний характер; їм також буває важко спілкуватися з ровесниками.

5. Неупорядковані сім'ї, де батьки конфліктують між собою та з дітьми, зловживають алкоголем, виявляють жорстокість. У 30% випадків така поведінка дорослих спричинює антисоціальні вчинки дітей [15].

Стиль внутрішньо-сімейних взаємин впливає не тільки на формування тих чи інших якостей дитини, а й на її місце серед ровесників. Враховуючи певні відмінності в установках батьків щодо власних дітей, були проведені дослідження, які мали на меті з'ясувати вплив різних типів сімей (залежно від пануючого в них стилю, батьківсько-дитячих взаємин, ціннісних орієнтацій дорослих, їхніх поглядів на сутність виховання) на соціальний розвиток дитини.

Вивченням були охоплені діти старшого шкільного віку та їхні батьки. Опитування здійснювалося за допомогою спеціально розроблених анкет (для батьків і дітей); результати уточнювались за допомогою бесід. Дослідження рівнів соціального розвитку старшокласників базувалось на теорії систем, тобто його об'єктом виступала система «особистість-суспільство (соціальне середовище)», цілісність якої забезпечується поєднанням регулятивних і детерміністських параметрів особистості з матеріальними та інформаційно-ідеальними (духовними) цінностями середовища. Саме такий підхід зумовлений тим, що індивід має природжені й набуті властивості.

До останніх дослідники відносять соціогенні потреби та соціальні настанови, а також риси характеру, життєву компетентність, гендерні характеристики, світоглядні орієнтири. У формуванні цих властивостей полягає соціалізація особистості в усіх соціальних інститутах, насамперед у сім'ї.

Чинником, що сьогодні існує в межах України та впливає на соціальний розвиток молодих поколінь, є проблема вибору власного й державного поступу. Цей вибір потрібно зробити між двома моделями життя: пасивного, екстремального, коли за людину поза меежами її свідомості хтось робить вибір і приймає рішення) та активного, інфернального, коли людина сама свідомо вирішує, як їй жити та діяти. Для розробки діагностики дослідження ми спирались на теорію Л. Колберга, що визначає три рівні морального розвитку особистості:

1. Доморальний – особистість виконує вимоги, побоюючись покарання.

2. Концепціальний – дотримання норм моралі забезпечується прагненням особистості належати до групи, суспільства, відповідати їх вимогам з метою самозбереження (орієнтація на дотримання правил формального порядку).

3. Автономний – особистість добровільно обирає моделі моральної поведінки, тому що переконана: жити треба згідно з моральними нормами, прийнятими в суспільстві. Свобода морального вибору обмежується совістю та відповідальністю індивіда.

Відповідно до ідеї Л. Колберга рівень морального розвитку визначається обсягом вивчених правил, мірою особистісного прийняття моральних норм як цінностей та певна мотивація для цього.

Так серед учнів проведено анкетування та тестування (40 респондентів) молоді запропоновані питання анкети, які дадуть можливість вибрати учнів, для яких сім'я є цінність і тих, хто не сприймає сімейні цінності. А отже, на нашу думку, це дасть відповідь на подальше дослідження сили впливу сім'ї, як чинника формування свідомості та самооцінки молоді.

Одержані матеріали щодо анкетування (Анкета «Батьки з погляду молоді»), уможливили підійти до висновку, що всі уявлення про сім'ю, які притаманні старшокласникам, дуже часто (21,2%) – це висновки про людей, які живуть разом і пов'язані між собою юридичними зв'язками, або – це батьки і діти, яким вони дали життя.

19,4% старшокласників вважають, що сім'я з офіційним оформленням стосунків є застарілим сприйняттям. На їхню думку, краще проживати разом, щоб можна було піти, коли виникнуть сварки.

40% респондентів вважають, що сім'я повинна складатись з чоловіка та дружини, які глибоко кохають один одного, поважаючи своїх дітей, панує злагода та тепло у стосунках. Але тільки 18,9% з них можуть стверджувати, що живуть саме у таких сім'ях і прагнуть побудувати у майбутньому саме таку сім'ю, орієнтуючись на зразок життя своїх батьків. Ставлення ж підлітків до батьків визначене таким чином:

19,6% старшокласників дуже люблять своїх батьків хотіли б бути схожими на них, в усьому наслідуючи;

28% – поважають батьків, адже вони добрі. Просто непристосовані до сучасного життя, застарілі погляди, тому їх шкода, бо часто розчаровуються.

27,3% підлітків стверджують, що мають дуже хороших батьків, але чомусь вони не розуміють свою дитину, не розділяють її поглядів, тому некомфортно і батькам, і дитині.

Проводячи діагностику, ми звернулись до праць Д. Леонтьєва, та розробок Дж. Крамбо і Л. Махоліка (Purpose-in-(Purpose-in-Life Test), де запропоновані тести змістожиттєвих орієнтацій. Ці матеріали були адаптовані до проблеми нашого дослідження.

Тест «Чи діалогічна ви особистість»

1. 38% опитаних учнів набрали 17-22 бали. А це показник того, що вони скоріш за все незадоволені собою, власним життям, стосунками в сім'ї. Аргументуємо це тим, що люди пережили багато несправедливого ставлення до себе, стреси, не вмюють радіти життю. А якщо думка інших не збігається з їхньою – це дратує. Тому представникам цієї групи потрібно переглянути думку про себе, спілкування та взаємини з оточуючими.

2. 52% становлять учні, які набрали 23-36 балів. Вони прагнуть до гармонії у стосунках та з собою. Їм комфортно жити з іншими у мирі та злагоді. Але відчують перешкоди, адже не всі розуміють їхнього позитиву. Старшокласникам важко знайти себе в колективі як індивідуумам. Тому і не отримують задоволення від спілкування у повній мірі, не знають як стати більш діалогічними.

3. Учні (10%), що отримали більше 37 балів – це люди, з якими легко і їм з іншими легко та комфортно. На всі питання ці підлітки ніби знають відповідь, здатні почути думки інших та не звинувачують нікого у певних проблемах, завжди починають з себе. Добре розуміють, що певні обставини змінити не можна, але можна змінити ставлення до цих обставин. Тому уникають конфліктів, обирають співпрацю чи компроміс замість агресії.

Таким чином, можна зробити висновок, що соціальне середовище активно впливає на розвиток особистості. У соціумі формується моральна, психосоціальна сфера, інтелект, креативність. Але цей вплив, у багатьох випадках, хаотичний, безсистемний, або, навпаки, організований.

Проведені дослідження засвідчили, що батьки мають пріоритетне місце серед можливих впливів на підлітка. Йдеться не тільки про кількість та якість інформації, яку одержує дитина в сім'ї, а й про особистісне ставлення батьків до цієї інформації та дітей.

Від сімейного оточення (сімейні взаємини, мова батьків, методи розв'язання конфліктів, моральний мікроклімат у сім'ї, політичні, світоглядні, побутові проблеми) залежить сам процес розвитку дитини.

Аналізуючи статистичні дані, можна сказати, що складний період становлення українського суспільства впливає на сучасну сім'ю, спосіб взаємовідносин, формування переконань, поглядів. Це зумовлено тим, що нинішні соціальні умови створюють ситуації прийняття нестандартних рішень. Життя постійно адаптує людей до адекватного сприйняття один одного. Особливого занепокоєння вимагають факти байдужості, знецінення моральних принципів, упереджене ставлення молодих людей до реалій сьогодення. Пріоритетними є матеріальні цінності, індивідуалізм. Але події в Україні, загарбницька війна ще раз переконують нас, що цінністю є духовна складова суспільства. Саме вона є основою формування світогляду майбутніх поколінь.

Сьогодні, як ніколи, сучасні підлітки швидко реагують на особливості соціального розвитку, на відміну від батьків вони легше адаптуються у соціумі. Це пояснюється тим, що старшокласники, у своїй переважній більшості, на відміну від батьків, не мають такої укоріненості традиційних поглядів до дотримання певних норм, правил, ідей, поведінки. Підлітки більш відкриті до сприйняття нового, нетрадиційного, загальнолюдських та національних цінностей загалом. Це є вагомим чинником у міжособистісних взаєминах батьків та старшокласників, а, відповідно, і вплив батьків на своїх дітей у формуванні професійного становлення визначається вмінням побудувати правильне середовище для спілкування та взаєморозуміння.